

Із драми „Торквемада“ Віктора Гюґо.

Дієсть ся в Като́льній в р. 1482. Сцена — кладовище гірського монастиря Ля-террана, закону Августинів. Вид запущеного саду. Земля порита ровами. В глибині сцени мур, що окружає кладовище, дуже високий, але декуди порозвалюваний. На гробах хрести. На переді сцени на землі квадратовя яма обложена плитами рівно з землею. З боку видно довгу плиту розміру як раз такого, як отвір ями. В отворі видно перш ступні тісних кам'яних східців, що ведуть у низ і гинуть у ямі. Коли піднесе ся заслона, надходить із глибини монах у одязі Домініканця. Він іде помалу, кланяєть ся прикладаючи перед кожним хрестом, поки не вийде на перед сцени.

Монах (сам).

З одного боку сьвіт, вся людськість грішна :
Князі гідкими злочинами вкриті,
Учені дурні, мудрагелі хворі,
Пиха; обжирство, спінена безбожність,
Сеннахерим різун, Даліля-бреха,
Бретики, Вальдензи, Люзараби,
Жиди та Гебри, сліпають блідні
Над цифрами, альгеброю — всі, всі,
Малі й старі, плямують знак хрещений,
Зреклись Христа, у злі на сліпо бродять
Всі — папа, царь, єпископи, міністри...
З другого боку ад, огонь грізний, безодня!
Тут чоловік живе безтямно, їсть
І спить — а там страшне огнів провалля.
Там пекло! О нещасні твори — люде!
О два видовища людської долі!
Житє і смерть. Сьміяти ся годинку
І плакати вічно. Пекло! Що за вид!
Гробї, могили, ями повні жару,
Шпилі сїркові, гирла тисячзубні,
Роззявлена пащека безднї! З тім

Безмірі кар — покараних без ліку.
 За частку втіх якаж то часть жалоби!
 Горять! І чути крики: Сину! Мамо!
 О, змилуйсь! Мов химера розсипаєсь
 Надія в попіл. Очи, лиця ринуть,
 Вертають знов — страшні в жарі страшенній;
 І олово розтоплене на тім
 Живеє капа... Сьвіт примар. Він мучить
 І сам терпить. Над ним склепінє величезне
 З кладовищ чорних, що натикані
 Огнями, мов зірками небо нічу.
 Огидна стеля, скрізь порозідалась,
 Поорана щілинами, а з них
 Паде в безодню дощ невпинний душ,
 Що йдуть у глук огнів, у середину
 Катущ — далеко, даліше по за межі
 Помилювання божого. Ніч. Зойки.
 Жалібний вітер почерез яскині
 Невпинно крутить полум'ям, вирує,
 Горюча лява буха, заливає
 Глухії ями. Небеса говорять:
 Ніколи! Пекло мовить: Віковічно!
 І всі, хто на землі з злоби, з лінництва
 Зле час ужив, по п'яному зблудив,
 Схибив, здурив, згрішив, хоч лиш схитнув ся,
 Хоч на часину, на хвилину — всі там!
 Безодня? Кара? Сумнів неможливий.
 Щож перед ворм нашим? Ад видимий.
 Його пекольний подих аж до нас
 Доходить! Із огнища Беліала
 Страшенні комини чиж не стирчать
 Під саме наше небо та ригаютъ
 Задущим димом і огнистим плином?
 Везувій, Етна, Стромболі забійчий,
 З Гекля там на півночі. Про щож нам
 І думати, як не про се? Вона,
 Ся тайна — перед нами, тут зівас
 Під нашою землею і плює
 Огнем і тьмою й смертю. Можемо
 Схилитись і заглянути в нутро,
 А нічу можем бачить грішні душі,
 Як вихром крутять ся неначе іскри,
 Тікають і назад падають, коли
 Огонь їм спалить крила. Горе їм!
 Не має виходу ні втеки! Гей, назад!
 Назад до ваших ям огнями повних!
 Назад в хаос, у тьму, в огнисте море!

Над вами Сатана, падлюка безконечний
 Регочеть ся! Вони летять, страшні,
 Обгризені з усіх боків, живі
 Головні, жар і дим, гідкі, в просторі
 Розсипані недвижному, мертвому.
 Всі огняні гадюки лижуть їх
 Поскручувані руки; їх олій
 Гризе, смола вертить і олово
 Впиваєсь; сліпота безмежна їх
 Опутала, і люта безконечність
 При всіх катушах тих не допускає
 До них нічого крім двох слів страшних:
 „Ніколи!“ „Вічно!“

Боже! хтож над ними
 Змилює серце?

Я! Так, я приходжу
 Спасти людей. Амністія людству, —
 Ось що засіло у мойому серці!
 Любов висока в мні кричить, і я
 З безоднею — безоднею поборюсь,
 Що Домінік зачав, те я скінчу.
 О, пекло! Як же відвалити з нього
 Зелізну покривку? О Риме, Христе,
 Як зупинить людей, щоб не котились
 По тім страшливім склоні? Знаю! Знаю!
 Се вже й Павло сьвятий нам показав.
 Орел чим висше підліта, тим більше
 Втішаєть ся, все бачить, осліплюєсь
 Тим, що доглянув. Щоб замкнути пекло,
 А небо відчинить, чого потрібно?
 Костра. Ад випалить. Перебороти вічність
 Хвилиною. Один момент терпіня
 Увільнює від незлічених мук.
 Година пекла нівечить жар вічний.
 З марним тілесним одягом згорить
 І гріх. Душа блискуча й чиста вийде
 Із полум'я. Вода, бач, має тіло,
 Огонь же має душу. Тіло — гниль,
 Душа-ж — се світло; а огонь, що ходить
 В небеснім возі й крутить ся довкола
 Своєї осі, він обілить душу,
 Бо він з того самого, що й вона.
 Душе безсмертна, за для тебе тіло
 Я посв'ячу. Чи ж завагав ся б батько?
 Чи ж мати, бачучи свою дитину бідну,
 Завішену поміж костром сьвятим
 І страховинним пеклом, відреклась би

Заміни, що вбиває злого духа,
 А робить з него ангела? Так, се
 Правдивий змісл слівця „Відкуплене“.
 Гоморра вічна — вічний і Сіон;
 Ніхто ніколи радості й краплину
 Із сего осяйного не подасть
 У ту горючу, — але Бог позволить
 Бодай сиаси грядущі покоління.
 Не буде більш проклятих! Сьвіточ ясний
 Всіх осьвятить. Ах, час велить спішитись!
 Панує в сьвітї зло; Ісус у друге
 Кона' кровавий; все на сьвітї підле,
 Все але, все скривлене; що хвиля грїх
 Мов древо фатальне випускає
 Нову гиляку... Бог колись до себе
 Нагнув той конарь, та на горе Єва
 Його аж до людських уст прихилила.
 Пропала віра. Все Жиди відщепи,
 Ченці, що заповіти поламали,
 Беґарди, монахинї, що волосє
 Відрощують; сей вириває хрест,
 Той виплював причастє. Гине віра
 У блудах, мов лилея у кропиві.
 І папа на колїнах — Перед ким?
 Чи перед Богом? Ні. Людини він
 Боїть ся: Цезаря. Ще хвиля, й Рим,
 Підвладний королям, слугою буде
 Ниневії. Ще крок — і сьвіт пропав.
 Та ось я йду. Я тут. Несу з собою
 Розп'ял, задуму... Я подму на стоси
 Спасительні. Земля, ціною мяса,
 Я душу викуплю. Несу з собою
 Ратунок, лїк чудовний. Слава Богу!
 І радість всім! Серця, твердії скали
 Розпадуть ся. Всю землю я покрию
 Кострами, всю її зворушу криком
 Могутнім з Бития: Най буде сьвітло!
 І скрізь побачуть блиск печей огнистих:
 Посїю скрізь огні, головні, блиски,
 Грань — і по над містами запалають
 Автодафє величні, невимовно
 Роскішні, животворні, небесні.
 О роде людський, я люблю тебе!

Підносить очи до неба, зіпнвини руки, з рознятим ротом, у екстазі. За ним
 із гущавини, що творить немов межу в глибині кладовища, виходить монах
 з руками на вхрест зложеними на груди, з кашіпоном насуненим на лице. Потім

з иншого боку корчів виходить другий монах, потім ще один. Ті монахи, в одязі Августинів, зупиняють ся мовчки, випростовані і недвижні в певнім віддаленю за монахом Домініканцем, що не бачить їх зовсім. Звільна надходить таким робом чим раз більше монахів, усе поодинокі і мовчки, і уставляють ся обік перших. У всіх руки зложені на грудях і капішони насунені на лица, так що не видно ані одного лица. По якімсь часі за Домініканцем творить ся немов півколесо. Те півколесо розділює ся і з поміж дерев виходить єпископ у мантиї, з хрестом у руці і з мітрою на голові, між двома архідіяконами. Він надходить звільна, за ним іде пріор, що одинокий з усіх монахів має капішон піднятий. Єпископ не мовлячи ані слова стає в осередку півколеса монахів, який замикає ся за ним. Домініканець доси не бачив нічого. Звільна сутеніє.

Єпископ. Ось будьте сьвідками, як я, Іван
Єпископ ваш, судити-му сьогó-тут
Присутного, чи добрий він, чи злий.
Та з разу розпитаю. Справедливість
Дозволяє карать, та хоче знати.
За що.

Монах обернув ся і придивляє ся поважно цілій тій появі. По ньому видно, що вона не збентежила його. Потім він дивить ся на єпископа.

Хто ти?

Монах. Я монах проповідник.

Єпископ. Як звеш ся?

Монах. Торквемада.

Єпископ. Повідають,

Що з дїтства ще тебе олутав демон
І привиди страшні тебе трівають.
Чи так се?

Монах. Те, що дійсне, оживає
Передо мною. Я видаю Бога.

Вгуплює погляд у містичний позолочений трикутник на верху великого цвинтарного хреста.

Що хочеш, Господи, щоб ми чинили, ми,
Твої жерці перед твоїм предвічним сьвітлом?
Закон твій бачити, грізний і простий,
І більш нічого — страшно. Та що ж можу
Зробити я?

Єпископ. Відповідай! Говорять,
Що по твоєму всі ми вчені блудим
Ненавидячи грішних, мов пантеру.

Монах. Ви блудите, отці єпископи.

Єпископ. Червяче!

Монах. Грішника любити треба —
Й спасти.

Єпископ. Говорять, що фальшива доґма,
В якій загинув Дідіє Льомбардець,

Тебе манить і що по твоїй мрії
 Чи то принціпу в полум'ї костра
 Маліє й гасне полум'я невольне,
 Так що хто вмер в огні, іде до неба;
 Спаливши тіло ми спасемо душу.

Монах. Се правда.

Єпископ. Черче, блуд тебе опутав.
 Зло, кляте древо, корінь має в блуді.

Монах. Душа терпить стикаючи ся з тілом,
 Товаришем гидким. Спалити тіло
 Значить очистити душу.

Єпископ. Дикий погляд.

Монах. Ні.

Єпископ. І брехня.

Монах. Ні, правда. Я його
 Стверджу ділами.

Єпископ. Змію!

Монах. Я так вірю.

Єпископ. Як не відкличеш сего, стережись!
 Наказую тобі: подай ся в скруху,
 Покинь сю віру!

Монах. Смирний, небрежливий,
 Стою при ній.

Єпископ. Упертий!

Монах. І за мною
 Повага Лятеранського собору
 І папа Іннокентій третій.

Єпископ. Скоро
 Ти покориш ся, все здобути можеш,
 Та бунтами — нічого. Сину, знай се:
 Твій блуд погане сімя може всіять,
 Розколи сплодить. Сину, бий ся в груди,
 Скажи: зблудив!

Монах. Я правий.

Єпископ. Відречи ся
 Сих поглядів. Оттак Брунон Анжерський
 Хотів підвисшити — і пожалів.

Монах. Я не хочу підвиснитись, хочу
 Малим лишити ся.

Єпископ. Гордяк!

Монах. Ні, вірний.

Єпископ. Щож думаєш зробити?

Монах. Я піду
 Босоніж в Рим, скажу вітцю сьвятому.

Єпископ. Він сам звелів мені тебе судити,
 Псе!

Монах. Гавкіт пса і пастуха розбудить.
 Я збуджу папу, він мене послуха.

Епископ *(до присутних, показуючи на монаха)*.
Сини, се лютий звір.

Монах. О, так, бо серце
У него ніжне. Сеж Павло сьвятий
Сказав, що віра палить із любови.

Епископ. Цитуєш лихо текст незрозумілий.
Наш архипастирь Сикст четвертий хоче,
Щоб церков стала менш жорстока, віра
Менш остра. Благість у його йде в рівень
Зо сьвятістю. Хай буде доброта
Оружєм правди. Інквізиция
Повинна злагідніти. Папські руки
Підносять ся раднійш благословляти.
Ніж бити. Лиш де-де ще ледво видно
Огністі стоси.

Монах. Я дивлю ся з жахом
На ті полегкості. Огонь пекольний
Жахить, росте в тій мірі, як маліє
Огонь кострів.

Епископ. Душе убога, темна!
Чогож ти хоч?

Монах. По просту: сьвіт спасти.

Епископ. Як се?

Монах. Огнем.

Епископ. Жахай ся того ліку
Нелюдського.

Монах. Щож винуватий лікарь,
Що лік гіркий?

Епископ. І надієш ся ти -- —

Монах. При ласці Божій до мети дійти.

Епископ. Побачимо. *(Показує монахови отвір гробу)*
Війди ось тут.

Монах. Се що?

Епископ. Гріб.

Монах. Добре. *(іде до гробу)*.

Епископ. Зав'ячись. Ще час.

Монах *(Наближаючись до гробу)*. Війду.

Епископ. Подумай!

Монах *(підносячи зір до неба)*.

Боже, вбий свого жерця,
Свого пророка, та нехай сповнить ся
Твоя сьвятая воля. *(Наближає ся до гробу і зупиняє
ся на краю)*.

Епископ. Ти повинен
Епископа свого слухать. Непокірне
Чоло серед монастиря — се соблазн.

І церков мусить того в ніч зіпхнути,
Хто робить розрұх в нїй.

Монах.

Амїнь.

Епископ.

Смири ся!

Ще раз взиваю, черче, покорись!

Монах. Нї.

Епископ. Так зійди-ж на перший ступїнь.

Монах уступає в грїб і сходить на перший ступїнь.

Епископ. Імям Христовим закликаю: здай ся!

Монах. Нї.

Епископ. Сходь. (*Монах сходить на другий ступїнь*).

Відклич.

Монах.

Нї.

Епископ.

Сходь! (*Монах сходить на тре-*

тїй ступїнь).

Я твій епископ

І твій суддя. Відклич свою науку

Жорстоку й хибну.

Монах.

Нї, вона правїва.

Епископ. Піддай ся.

Монах.

Нї.

Епископ.

То сходь.

Монах сходить так, що його видно лише до половини. Епископ ступає один крок до него і наближаєть ся до отвору підземля та показує йому те, що находить ся в нутрі.

Гляди, сей збан

З водою, хлїб ячмінний.. Ми затворим

Перегороду між тобою й свїтом

На віки. Зорі, ранок — все те щезне.

Монах. Нехай.

Епископ.

Зіходь!

Монах сходить. З гробу видно ще лише голову.

Подумай ще! Ти-ж тут

Немов огонь без полумя загаснеш.

А голод, спрага, смерть — сеж страх!

Монах.

Се добре.

Епископ. Так сходь же! (*Монах щезає в ямі*).

Голос монаха (*з гробу*). Я на днї.

Епископ.

Валїте плиту

На вхїд.

Голос монаха. Валїть!

На знак епископа два монахи привалюють плитою вхїд до гробу. Та заким завалити його до разу, вони зупиняють ся лишачи тїлько вузку щїлину. Епископ похилиє ся над сим отвором.

Епископ.

Імям Ісус Христовим

Молю тебе, Петра святаго перснем!

За хвилю буде вже за пізно, ніч
Тебе поглине. Чи відкличеш?

Голос монаха. Ні.

Епископ. Ще хвилька лиш. Відклич свої заблуди
Безумні і зухвалі! Здай ся!

Голос монаха. Ні.

Епископ. Ну, так гряди со миром!

Два монахи посувають плиту і гріб замкнений.

Епископ. Помолїмось,
Браті.

Всі монахи складають руки, уставлюють ся парами і процесіональним ходом
звільна віддаляють ся, єпископ остатній. Вони щезають між деревами, чути тільки
їх похоронні співи. Їх голоси слабнуть.

Далекі голоси монахів. De profundis ad te clamavi Domine.

Голос із гробу. Помилуй, Господи сей сьвіт нещасний!

Голоси монахів. Libera nos!

Голос із гробу. Ратуї мене, мій Боже!

З французького переклав

Іван Франко.

